

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІНВАЛІДІВ

Базиленко А.К.

магістр соціальної роботи

Эта статья посвящена средствам государственной материальной и информационной поддержки общественных организаций инвалидов. Проанализировано украинское и международное законодательство, касательно государственной поддержки общественных организаций инвалидов.

This article has been devoted to financial and informational instruments of state support for disabled people public institutions. The Ukrainian and international legislation concerning of state support for disabled people public institutions has been analysed.

Дана стаття присвячена засобам державної матеріальної та інформаційної підтримки громадських організацій інвалідів. Проаналізовано українське та міжнародне законодавство, стосовно державної підтримки громадських організацій інвалідів.

Ключові слова: громадські організації інвалідів, пільги, субсидії, гранти, державна підтримка

Постановка проблеми. Людей з функціональними обмеженнями у всьому світі дуже багато, і кількість їх постійно зростає. У світовій програмі дій стосовно інвалідів, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 1982 р., наводяться такі дані: у середньому щонайменше кожен десятий мешканець світу має фізичні, розумові або сенсорні дефекти [1].

Статистичні дані свідчать про те що, на 1 січня 2009 р. в Україні налічувалося понад 2,43 млн. осіб офіційно визнаних інвалідами, тобто близько 5,3% усього населення країни [4].

Світове співтовариство робить висновок про соціальний характер держави за її ставленням до інвалідів. Як засвідчує світовий досвід, однією з функцій державної соціальної політики щодо інвалідів є створення умов для організації об'єднань інвалідів.

Базовим законом країни, який сформулював мету державної політики щодо інвалідів, став Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", прийнятий у 1991 році. Цей закон визначає однією із цілей державної соціальної політики щодо інвалідів, створення умов для задоволення потреб інвалідів у громадській діяльності [14, С. 11-12].

Діяльність громадських організацій є найефективнішим шляхом реалізації прав, свобод та ініціатив людей з особливими потребами. Зважаючи на те, що саме за допомогою об'єднань громадян людина може реалізувати значну частину своїх прав, захистити свої інтереси, соціальна роль зазначених об'єднань стрімко зростає.

Громадські організації інвалідів намагаються надавати ті послуги, за які раніше несла відповідальність держава. Активна діяльність громадських організацій

інвалідів сприяє налагодженню діалогу між громадянами та органами влади.

Про значну роль громадських організацій інвалідів у вирішенні питань цього прошарку населення свідчить те, що на підприємства громадських організацій інвалідів покладено виконання двох функцій:

- соціальної;

- економічної (створення робочого місця для інваліда; виготовлення та реалізація товарів і послуг; проведення трудової реабілітації) [14, С.135-139].

З огляду на такі масштаби проблеми, що вивчається, головним акцентом у соціальній політиці держави повинне бути забезпечення якомога вищого рівня підтримки об'єднань людей з особливими потребами у громадські організації.

Метою даної статті є вивчення засобів та шляхів підтримки громадських організацій інвалідів органами державної влади та місцевого самоврядування.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки і вирішення таких **завдань:**

1. Ознайомитися із нормативно-правовими актами стосовно державної підтримки громадських організацій інвалідів;

2. Проаналізувати законодавчі гарантії цієї підтримки і реальну ситуацію державної допомоги громадським організаціям інвалідів.

Основний зміст статті. Основним міжнародним документом, що фіксує принципи взаємодії держави і громадських організацій інвалідів, є "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів", ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1993 року, у яких зафіксовано оптимальну вичерпну модель такої взаємодії. Стандартні правила,

насамперед, констатують об'єктивну необхідність партнерства державної влади та громадських організацій у розв'язанні проблем інвалідів і вказують на паритетну відповідальність кожної із сторін цієї діяльності [17].

Стандартні правила мають рекомендаційний характер для держав-учасниць, до числа яких входить і Україна. Рекомендації Стандартних правил поступово включаються Урядом України до відповідних нормативно-правових документів, та складають базову частку національного законодавства.

У ст.29 Конвенції про права інвалідів, яку було прийнято 13.12.2006 р. на сесії Генеральної Асамблеї ООН і, яку Україна підписала у вересні 2008 року, зазначено, що "...держави-учасниці зобов'язані активно сприяти створенню умов, в яких особи з інвалідністю могли б ефективно і всебічно брати участь у керуванні державними справами без дискримінації та на рівні з іншими, заохочувати їх участь у державних справах, включаючи:

- участь у роботі неурядових організацій та об'єднань, робота в яких пов'язана з державним і політичним життям країни, у тому числі з діяльністю політичних партій та керівництва ними;

- створення організацій інвалідів і вступ до них для того, щоб представляти інтереси інвалідів на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях" [10].

У Державній програмі розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року, одним із основних завдань визначено "співробітництво органів виконавчої влади з громадськими організаціями інвалідів" [2].

Органи влади та місцевого самоврядування надають підтримку громадським організаціям інвалідів на основі положень, прописаних у нормативно-правових актах. Так, громадським організаціям інвалідів, підприємствам та організаціям громадських організацій інвалідів надається матеріальна державна допомога та інформаційна допомога.

Проте у формуванні бюджетів українських громадських організацій інвалідів держава відіграє майже непомітну роль. У середньому лише 2-3% бюджету української громадської організації інвалідів формується за рахунок державного фінансування. Значна частина фінансування припадає на місцевих благодійників та іноземних донорів (75-85%). Залучення інших джерел грошових ресурсів – зокрема, членських внесків та доходів від господарської діяльності – також

досить проблематичне для громадських організацій інвалідів України [3].

У нашій державі діють такі інструменти підтримки громадських організацій інвалідів, які забезпечуються видатками з бюджету, як:

- субсидії, спрямовані на підтримку діяльності громадських організацій інвалідів у цілому;

- гранти, що розподіляються на конкурсних засадах і спрямовані на конкретні проекти;

- соціальні контракти, що застосовуються з метою залучення громадських організацій інвалідів до надання державних соціальних послуг.

Окрім цього, громадські організації інвалідів мають можливість отримати державну фінансову підтримку шляхом участі в організації та проведенні певних заходів органів державної влади. Однак такі організації майже не залучені до визначення змісту подібних заходів. Така участь у заходах органів державної влади не може вважатися повноцінним інструментом державного фінансування громадських організацій інвалідів і часто виступає тінговою схемою.

Зазначені інструменти державного фінансування громадських організацій інвалідів використовуються як на рівні центральних органів виконавчої влади, так і на рівні місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Проте оскільки методичні рекомендації щодо здійснення державної фінансової підтримки громадських організацій інвалідів відсутні, то органи влади та місцевого самоврядування сформуvalи індивідуальну практику.

Закон України "Про об'єднання громадян" передбачає, що держава встановлює для об'єднань громадян та створених ними підприємств пільги та затверджує перелік всеукраїнських громадських організацій, яким надає матеріальну допомогу [6].

Бюджетний кодекс України визначає види громадських організацій, які можуть отримувати фінансування із Державного бюджету України. Серед них, всеукраїнські громадські організації інвалідів та ветеранів. Суми фінансової підтримки та пільгового оподаткування визначаються щороку в законі про Державний бюджет. Слід зазначити, що за попередні 4 роки помітно зменшилася частка фінансування громадських організацій у Державному бюджеті, незважаючи на більш ніж дворазове зростання останнього [3].

Державний бюджет 2009 року безпосередньо передбачив асигнування для п'яти громадських організацій, серед яких не

було жодної громадської організації інвалідів. Це свідчить про низьку зацікавленість владних структур у забезпеченні діяльності громадських організацій інвалідів.

Державна фінансова підтримка діяльності громадських організацій інвалідів з Державного бюджету 2009 року була надана Державним комітетом у справах ветеранів на підставі Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку використання у 2008 році коштів Державного бюджету для надання фінансової підтримки громадським організаціям інвалідів", у розмірі 37 352,6 грн. [18].

Порівняння бюджету 2009 року із бюджетами попередніх років свідчить про відсутність єдиної системи планування та визначення одержувачів бюджетних коштів серед громадських організацій. Суми державної фінансової підтримки, а також типи організацій, що їх отримують, змінюються щороку. Крім того, аналіз видатків дає підстави говорити про відсутність чітко визначених пріоритетів фінансування. Основну роль у визначенні обсягів фінансової підтримки громадських організацій відіграють галузеві міністри та депутати Верховної Ради України: перші подають заяви на державне фінансування, другі розглядають бюджет та корегують цифри, причому обидва етапи відбуваються у непрозорій формі. Порядок виділення для конкретної громадської організації бюджетних коштів часто визначається через особисті домовленості представників громадської організації із чиновниками. Система моніторингу та оцінки ефективності витрачання державних коштів на підтримку громадських організацій, по суті, не розроблена та не діє.

До 2009 року рішення про фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету приймалося керівництвом Мінпраці шляхом переговорів з окремими цільовими громадськими організаціями. Проте у 2009 році міністерство ініціювало процес підвищення прозорості розподілу бюджетних коштів. Відповідно до наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 25.12.08 року № 596 рішення про надання державної фінансової підтримки громадським організаціям з початку 2009 року приймається експертною групою, до складу якої входять також і представники громадських організацій інвалідів. Експертна група розробила для себе критерії відбору заявок, зокрема: економічність розрахунків; відповідність заходу основним завданням та напрямам діяльності організації згідно зі Статутом та її досвідом роботи у даному напрямі; актуальність; відповідність

запланованого заходу поставленій меті, очікуваному результату тощо. Ці зміни стали важливим кроком до запровадження конкурсів для громадських організацій на рівні Міністерства праці та соціальної політики. В результаті цього у 2009 році кількість всеукраїнських громадських об'єднань інвалідів, що отримали фінансування із Державного бюджету, зросла з трьох до 17 організацій [3].

Для забезпечення більш ефективної системи державного фінансування громадських організацій інвалідів в Україні доцільно запровадити відкриту конкурсну модель фінансування громадських організацій. Така модель передбачає: проведення конкурсів проектів для всіх типів громадських організацій; можливість отримання фінансування на адміністративні витрати тощо. Для цього необхідно на рівні уряду визначити: загальні цілі та критерії державного фінансування громадських організацій; порядок проведення органами виконавчої влади конкурсів проектів громадських організацій; порядок визначення пріоритетів державного фінансування громадських організацій органами виконавчої влади; єдину методику запобігання конфлікту інтересів щодо державного фінансування громадських організацій органами виконавчої влади; граничні суми прямого державного фінансування, які потребують обов'язкової публічної звітності громадських організацій [3].

Основною причиною нецільового використання коштів державного бюджету на підтримку діяльності громадських організацій інвалідів є відсутність єдиного нормативно-правового акту, що визначає критерії, принципи, порядок визначення пріоритетів, порядок планування та правила здійснення державної фінансової підтримки громадських організацій. Анкетування та інші вибіркові дослідження серед громадських організацій вказують на систематичні порушення порядку доступу до інформації про державне фінансування. Наразі прийняття рішень про надання державної фінансової підтримки часто ґрунтується на довільних або випадкових критеріях, а також здійснюється в умовах конфлікту інтересів. Все це спричинює безсистемність, корумпованість та низьку ефективність державної фінансової підтримки громадських організацій, в тому числі об'єднань інвалідів.

Пп. 7.11.3 п. 7.11 ст. 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 334/94-ВР встановлено, що суми дотацій або субсидій, отриманих з державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів або у межах благодійної, у тому

числі гуманітарної, допомоги чи технічної допомоги, що надаються таким неприбутковим організаціям відповідно до умов міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх отримувачам згідно із законодавством, з метою зниження рівня таких цін, звільняються від оподаткування [7].

Відповідно до п.5 Порядку обслуговування Державного бюджету за видатками, затвердженого Державним казначейством, бюджетні кошти використовуються громадською організацією інвалідів для: проведення різноманітних заходів, за умови, що інваліди становлять не менш як 60% загальної кількості їх учасників; навчання; випуску друкованих видань; підтримки організацій непромислової сфери УТОГ та УТОС; оплати, до 20% загального обсягу передбачених громадській організації бюджетних коштів: за оренду, комунальні послуги, послуги поштового та електрозв'язку, послуги ремонту, веб-сторінку, забезпечення доступу до електронної пошти, придбання канцтоварів, матеріальне заохочення працівників організації в межах 35% загального обсягу передбачених громадській організації бюджетних коштів [17]. Використання бюджетних коштів на інші цілі забороняється.

У випадку використання неприбутковою організацією - громадською організацією інвалідів та її місцевими осередками одержаної з бюджету за програмою фінансової підтримки суми коштів не за призначенням, така сума підлягає оподаткуванню.

Окрім фінансової підтримки громадських організацій інвалідів у вигляді видатків із бюджету, допомога надається шляхом застосування механізмів зменшення платежів, які в кінцевому підсумку заощаджують кошти громадських організацій.

Спеціальним законом, який визначає основи соціальної захищеності інвалідів в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями і інтересами, є Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні". Підтримка прав інвалідів, забезпечення їх соціальної захищеності закріплені цим законом, Конституцією України та реалізуються

державою в тому числі шляхом встановлення пільг зі сплати податків (обов'язкових платежів).

Зокрема, ст. 14-1, 14-2, 14-3 цього Закону передбачено, що підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають право на пільги зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які знайшли своє відображення у законах України з питань оподаткування [8].

Цим Законом передбачені передумови для надання підтримки громадським організаціям інвалідів центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, але не передбачено ані обсягів такої підтримки, ані їх напрямків. Тож у ст.13 цього Закону необхідно перерахувати напрями фінансування такої підтримки.

Право на застосування пільги з оподаткування підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають лише за наявності дозволу на право користування такими пільгами [16], який надається Комісією з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів [15]. Рішення Комісії і регіональних комісій про надання дозволу підприємствам та організаціям громадських об'єднань інвалідів на право користування пільгами з оподаткування або відмову в наданні такого дозволу базуються на аналізі соціальної значимості відповідного підприємства, організації громадського об'єднання інвалідів та можливості працевлаштування інвалідів.

Такий підхід дає можливість оцінювати діяльність підприємства з точки зору його важливості для соціального захисту працюючих на ньому інвалідів, можливості працевлаштування інвалідів, а не лише з точки зору відповідності підприємства прямим вимогам законодавства (середньооблікова чисельність інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менше 50 % загальної чисельності працюючих; фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25% суми загальних витрат на оплату праці; безпосереднє виготовлення товарів; розмір середньомісячної заробітної плати інвалідів в еквівалентні повної зайнятості не менший за законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати тощо) [7, ст.7].

Розмір державної фінансової допомоги громадським організаціям інвалідів, право на отримання якої було надано Комісією, має динаміку до зростання. Так, якщо у 2003 р. розмір цієї допомоги складав 31,4 млн. грн., то у 2007 році – 65,7 млн. грн. відповідно (збільшення більш ніж у 2 рази).

Лише за вересень місяць 2009 р. Комісією було надано фінансову допомогу

12 підприємствам та громадським організаціям інвалідів на суму близько 5 млн.грн [13]. Дані про розмір фінансової допомоги громадським організаціям інвалідів за 2009 р. недоступні для широкого загалу. Це свідчить про непрозору державну політику стосовно людей з обмеженими фізичними можливостями.

Вивільнені заощаджені кошти від пільгового оподаткування підприємства громадських організацій інвалідів спрямовують, у першу чергу, на матеріально-технічне забезпечення своєї діяльності, модернізацію виробництва, освоєння нових видів продукції, створення нових робочих місць для осіб з інвалідністю, підтримку соціальної інфраструктури, фінансування соціальних програм для інвалідів тощо.

Завдяки зазначеній допомозі на підприємствах громадських організацій інвалідів збільшуються обсяги виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг, заробітна плата працюючих інвалідів, зменшується заборгованість із виплати заробітної плати тощо [14, С.135-139].

Особливості оподаткування податком на прибуток підприємств та організацій громадських організацій інвалідів визначено п. 7.12 ст. 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств".

Так, від оподаткування звільняється прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів і є їх повною власністю, отриманий від продажу товарів (робіт, послуг). Цим Законом передбачені пільги щодо сплати податку на прибуток до одержаних пасивних доходів (від оренди, отриманих відсотків, операцій з цінними паперами тощо). Пп. 7.12.1, п. 7.12 ст. 7 цього Закону також встановлені доходи, що підлягають оподаткуванню [7].

Явною прогалиною у законодавстві щодо пільг громадським організаціям інвалідів ми вважаємо те, що у ст.4 Закону України "Про збір на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" передбачені різні пільгові умови на відрахування до Пенсійного Фонду з підприємств всеукраїнських громадських організацій інвалідів, де кількість інвалідів становить не менше 50 % загальної чисельності працюючих, за ставкою 4 % від об'єкта оподаткування для всіх працівників цих підприємств, і для інших підприємств громадських організацій - пільгова ставка в 4 % від об'єкта оподаткування для працюючих інвалідів та ставка в 33,2 % від об'єкта оподаткування для інших працівників такого підприємства [4].

Отож такі положення законодавства є дискримінаційними для громадських організацій за територіальними статусами, бо окрім статусу засновника ці підприємства нічого не відрізняє. Тому необхідно поширити ці пільги також на усі підприємства, які засновані громадськими організаціями інвалідів, незалежно від територіального статусу організацій.

Ще одним інструментом державного сприяння громадським організаціям інвалідів є державне замовлення на продукцію, що виробляється підприємствами громадських організацій інвалідів.

Адже, організація діяльності підприємств громадських організацій інвалідів має свої особливості, пов'язані з використанням праці осіб з інвалідністю. А це ставить такі підприємства в нерівні умови з іншими суб'єктами господарської діяльності (нижча продуктивність праці, збільшення витрат на обслуговування робочих місць, висока собівартість продукції тощо). Відповідно, продукції, що виготовляється особами з обмеженими можливостями, важко конкурувати на ринку України з продукцією, що виробляється працівниками, які не мають інвалідності.

Фінансово-економічний стан підприємств громадських організацій інвалідів залежить від наявності державного (регіонального) замовлення на виготовлення ними продукції. З метою сприяння громадським організаціям інвалідів при наданні пріоритетів під час розміщення державного замовлення регіональні комісії в межах своєї компетенції доводять до розпорядників коштів державного та місцевих бюджетів перелік продукції, що виробляється підприємствами громадських організацій інвалідів [14, С.135-139].

За ст.92 Земельного Кодексу України громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації набувають права постійного користування земельною ділянкою із земель державної або комунальної власності [11].

Держава надає інформаційну підтримку громадським організаціям, а серед них і громадським організаціям інвалідів, на основі Закону України "Про рекламу", який передбачає, що ЗМІ, які розповсюджують рекламу і повністю або частково фінансуються з державного бюджету, зобов'язані розміщувати соціальну рекламу громадських організацій в обсязі не менше 5% ефірного часу або друкованої площі, відведеної на рекламу загалом.

У цьому Законі також наведено, як виняток, випадок коли соціальна реклама може містити посилання на конкретний

товар та/або його виробника, на рекламодавця, який є громадською організацією [9, ст.12

Висновок. Для забезпечення ефективної діяльності громадських організацій інвалідів нагальною потребою є збільшення їх фінансової підтримки з боку держави, оскільки реабілітація та заходи щодо соціального захисту осіб з інвалідністю потребують значних капіталовкладень, які самотужки бюджет громадських організацій інвалідів забезпечити не в змозі. У свою чергу, належна фінансова допомога, а також пільги, що надаються державою неурядовим організаціям відповідно до Закону України "Про об'єднання громадян", не повинні стати стимулом до корупційних проявів при створенні та діяльності громадських організацій інвалідів [14, С. 168-172].

Органи державної влади та місцевого самоврядування надають матеріальну та інформаційну підтримку громадським організаціям інвалідів. До матеріальної підтримки відносяться видатки із бюджету: субсидії, гранти, соціальні контракти, а також засоби матеріальної підтримки, що дають змогу таким організаціям заощаджувати кошти: пільгове оподаткування, пільгова оренда приміщень, відрахування до Пенсійного Фонду на пільгових умовах. До державної матеріальної допомоги відноситься також наявність державного та регіонального замовлення на продукцію підприємств громадських організацій інвалідів. До державної інформаційної підтримки відноситься безкоштовна соціальна реклама.

Проте незважаючи на широкий спектр видів державних допомог громадським організаціям інвалідів, існує багато недоліків у системі їх надання та розподілення. Зокрема, відсутність чітко прописаних напрямів та обсягів фінансової допомоги громадським організаціям інвалідів у законодавстві, систематичні порушення порядку доступу до інформації про державне фінансування, відсутність чітких критеріїв та пріоритетів для надання фінансової підтримки організаціям. Законодавство України в більшості правових відносин між людьми з інвалідністю та уповноваженими органами влади використовує такі правові дефініції, як "забезпечується", "здійснюється", "надається", що для останніх не несе негативних юридичних наслідків [10, с.21]. Таким чином українська державна підтримка громадських організацій інвалідів, на разі, характеризується безсистемністю, корумпованістю та низькою ефективністю.

Література:

1. Всемирная программа действий в отношении инвалидов: [Текст]: офиц. текст: [принятая Генеральной Ассамблеей ООН 3 декабря 1982 года]: [Электрон.ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/convents/prog1.htm>.
2. Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року: [Текст]: офиц. текст: [затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. № 716]: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=716-2007-%EF>.
3. Державна фінансова підтримка громадських організацій в Україні. [Текст] / Солонтей О. //Громадянське суспільство. - №1(12)/2010. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до статті: <http://ucipr.kiev.ua>.
4. Людський розвиток осіб з інвалідністю в Україні: оцінка стану забезпечення. [Текст] / Красномоєць В.А. //Наукові праці КНТУ, Економічні науки. - №17/2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Npkntu_e/2010_17/stat_17/55.pdf.
5. Про збір на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування №1058-15 [Текст]: [закон України: офиц.текст: за станом на 27 липня 2010 року]: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>.
6. Про об'єднання громадян №2461-XII [Текст]: [закон України: офиц.текст: за станом на 27 липня 2010 року]: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2460-12>.
7. Про оподаткування прибутку підприємств № 334/94-ВР [Текст]: [закон України: офиц.текст: за станом на 01.липня 2010 року]: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні №876-XII [Текст]: [закон України: офиц.текст: за станом на 30.липня 2010 року]: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=875-12>.
9. Про рекламу №270/96-вр [Текст]: [закон України: офиц.текст: за станом на 23.липня 2010 року]: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=270%2F96-%E2%F0> – ст.12.
10. Законодавство України щодо соціального захисту інвалідів: декларація прав чи гарантія? Громадський моніторинг. НАІУ, Міжнародний Фонд "Відродження". - Київ. – 2008.
11. Земельний кодекс України [Текст]: офиц.текст: за станом на 17 серпня 2010 р. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-14>. - Гл.III.
12. Інформація про діяльність Комісії з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів у вересні 2009 р. [Текст]. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article.jsessionid=98C5ABA0EF61450AD95A46B47ED20233?art_id=99634&cat_id=41899.
13. Конвенція про права інвалідів [Текст]: офиц.текст: за станом на 16 грудня 2009 р. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_g71.
14. Національна доповідь про становище інвалідів в Україні. – К. – 2008.
15. Про Комісію з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів [Текст]: положення Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2000 р. №1888. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1888-2000-%EF>.
16. Порядок надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій інвалідів [Текст]: офиц.текст: за станом на 8 серпня 2007 р. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1010-2007-%EF>.
17. Порядок обслуговування Державного бюджету за видатками [Текст]: офиц.текст: за станом на 2 жовтня 2010 р. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1169-07>.
18. Про затвердження порядку використання у 2008 році коштів Державного бюджету для надання фінансової підтримки громадським організаціям інвалідів [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2008 р. №236. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=236-2008-%EF>.
19. Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов [Текст]. [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/convents/disabled.htm>.

